

ВЕРГУНОВ
Віктор Анатолійович,
член-кореспондент НААН,
директор ДНСГБ НААН

П'ЯТДЕСЯТ ПЕРШИЙ, АБО ЧИМ Я ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ В.С. КОСТЕНКУ

*Мені пощастило зустрітись з кількома
людьми з яскравим проявом розуму.
Учитись у таких людей, переймати риси,
які йдуть від розуму, це наш обов'язок,
щоб почувати себе серед людей.*
В.С. Костенко «Зірки мого неба» (1998)

У статті через автобіографічний підхід методом історико-наукового аналізу документно розповідається про життя та діяльність на благо України відомого державного і громадського діяча, одного із керівників партизанського руху під час Другої світової війни, вченого-історика, дослідника спадщини Великого Кобзаря, першого секретаря ЦК ЛКСМУ (1943–1947), депутата Верховної Ради СРСР (1946–1950) та УРСР (1947–1951, 1951–1956), заслуженого працівника культури УРСР, засновника Баришівського літературно-художнього музею ім. Т.Г. Шевченка, уродженця села Дернівка Переяславського повіту Полтавської губернії (нині – Баришівського району Київської області) Василя Семеновича Костенка (26.04.1912–22.04.2001), сторічний ювілей якого відзначили на Батьківщині встановленням іменних меморіальних дошок на створеному ним музеї та Дернівській чотирирічній школі, яку він закінчив.

В статтє через автобиографический подход методом историко-научного анализа документно рассказывается о жизни и деятельности на благо Украины известного государственного и общественного деятеля, одного из руководителей партизанского движения во время Второй мировой войны, ученого-историка, исследователя наследия Великого Кобзаря, первого секретаря ЦК ЛКСМУ (1943–1947), депутата Верховного Совета СССР (1946–1950) и СССР (1947–1951, 1951–1956), заслуженного работника культуры УССР, основателя Барышевского литературно-художественного музея им. Т.Г. Шевченко, уроженца села Дерновка Переяславского уезда Полтавской губернии (ныне - Барышевского района Киевской области) Василия Семеновича Костенко (26.04.1912-22.04.2001), столетний юбилей которого

отметили на родине установкой именных мемориальных досок на созданном им музее и Дерновской четырехлетней школе, которую он окончил.

The article by autobiographical approach using historical and scientific analysis of document describes the life and work for the benefit of Ukraine prominent state and public figure, one of the leaders of the partisan movement during World War II, historian, researcher of the heritage of Great Poet, the first secretary of the Central Committee of the Leninist Communist Youth Community in Ukraine (1943–1947), deputy of the Supreme Soviet of the USSR (1946–1950) and the USSR (1947–1951, 1951–1956), Honored Worker of Culture of the USSR, founder Baryshevskiy literary and art museum nd.a. T.G. Shevchenko, who was born in the village Dernivka Pereyaslav district, Poltava province (now – Baryshevskiy district Kyiv region) Vasiliy Semenovich Kostenko (26.04.1912–22.04.2001). His centenary is marked at home set the name plaques at the museum he founded and Dernivska four school he graduated from.

Враховуючи специфіку власної дослідницької роботи історичного профілю в останні п'ятнадцять років, пов'язану, зокрема, з підготовкою біобібліографічних покажчиків, принаймні у десяти відповідних серіях Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, звернув увагу, що при викладенні матеріалу практично для всіх персоналій присутній об'єднуючий аспект – віддати належне своїм вчителям на шляху до власного олімпу. До речі, те саме прослідковується і при підготовці мемуарів або спогадів, які пишуть непересічні особистості будь-якої нації. Не випадково академік Д. Ліхачов, віддаючи належне бібліографії в оцінці життя видатних особистостей, писав, що це є «надзвичайною галуззю діяльності: вона виховує абсолютну точність, ерудицію і обґрунтованість у всіх сенсах» або справжні цивілізаційні цінності. Молодій державі Україна таке обов'язково потрібно робити заради власного передбачуваного майбутнього, бо, як писав В. Липинський: «Ніхто з нас не зробить націю, якщо ми самі не захочемо нею стати!».

Сторічний ювілей мого земляка або односельця Василя Семеновича Костенка небезпідставно спонукав мене, як кажуть, не пройти осторонь цієї особливої або знакової постаті у моєму творчому житті. Беру на себе відповідальність, стверджуючи, що він був видатним українцем не тільки за народженням, а й за зробленим, і головне – світлою особистістю, достойною не

тільки пошани, а й бути на пантеонах слави Батьківщини. Я вже не кажу про Полтавщину, Київщину, Баришівський район і особливо нам разом найрідніше у світі мальовниче село – Дернівку, розташоване на відстані двох кілометрів від м. Баришівки й оточене понад сімсотгектарним сосновим бором та річкою Трубіж. З дитинства пам'ятаю неповторний запах чистого повітря від сосново-березового лісу.

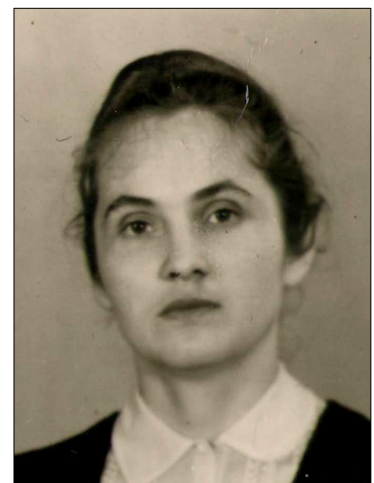
Персоніфікована історія села Дернівка ще чекає на свого дослідника. «Еверест» В.С. Костенка в ній, безперечно, на першому місці, як кажуть, за висотою і масштабом. Сподіваюся, в цьому ряду знайдеться місце і моїм близьким та рідним: 1) бабусі – Федорі Кузьмівні Головко (21.12.1895–24.04.1979), царство їй небесне, світлій особистості, перед якою я схиляю голову, зрозумівши одного разу в тридцятирічному віці, що заради мене у важку хвилину фізичного болю вона здатна віддати навіть власне життя, аби мені було затишно; трудівниці, що важкою працею на посаді бригадира дорожньо-ремонтної бригади безпосередньо втілювала ініціативу Василя Семеновича мати від Баришівки до рідного села кам'яну дорогу, не кажучи вже про тяжкі часи праці, особливо у голодні післявоєнні роки, коли потрібно було «підняти» без чоловіка двох власних дітей та й ще доньку героїчно загиблого на фронті двоюрідного брата – офіцера-танкіста; 2) діду – Василю Ісаковичу Головку (1891–1944), корінному дернівцю, що товаришував з В.С. Костенком і сумлінно працював лісником у Баришівському лісництві, а також пройшов Фінську війну у званні молодшого сержанта, а на початку Великої

Ф.К. Головко

В.І. Головко

О.В. Верзунова (Головко)

Вітчизняної війни потрапив у полон, у так званий Київський котел біля Березані у вересні 1941 р. (з якого, до речі, Василь Семенович вийшов), і потім загинув у концтаборі за «сприяння» свого двоюрідного брата, що був у ньому наглядачем або капо; 3) мамі – Ользі Василівні Вергуновій (Головко) (нар. 7 березня 1938 р.), яка з дитинства не менш важко робила у селі на полі і на фермі, а також нетривалий час у невеличкому магазині. Вона у свої майже 75 років і сьогодні продовжує працювати на благо України, за що, як і В.С. Костенко, відзначена медаллю «Ветеран праці» та єдина з односельців нагороджена «Подякою Прем'єр-міністра України», цінним подарунком Голови Верховної Ради України та орденом «Княгині Ольги III ступеня» [1]; 4) рідному дядькові – Миколі Васильовичу Головку (31.12.1930–24.02.1995), теж уродженцю Дернівки, який відбудовував її у перші роки після закінчення Другої світової війни як секретар сільради та зав. тваринницькою фермою. Саме під керівництвом М.В. Головка після війни в селі молодь побудувала перший клуб неподалік від чотирирічної школи. На його місці у 2008 р. звели православну церкву, про яку так мріяла моя бабуся. Пам'ятаючи це, я, мабуть, одним із перших з односельців не тільки вніс власні кошти на будівництво [2], а й подарував на урочистому її відкритті дві сучасні ікони, одна з яких була спеціально освячена у Почаївському

*М.В. Головка
(фото 1946 р.)*

В.М. Головка

монастирі. Мій дядько також прославив рідне село як успішний кадровий військовий офіцер, за що нагороджений орденами та медалями колишнього СРСР, серед яких є орден «Червоної Зірки». До речі, свою медаль «За доблесну працю в період Вітчизняної війни в 1941–1945 рр.» отримав у 15-річному віці в один рік з В.С. Костенком. Микола Васильович став єдиним із дернівців, що мав шість державних нагород Монгольської Народної

Республіки. Його син, а мій двоюрідний брат, на честь якого мене, до речі, й назвали, – Віктор Головка (19.12.1956–17.04.1988), майор-десантник, героїчно загинув в Афганістані, виконуючи інтернаціональний обов'язок [3]. Брата неодноразово нагороджували всіма вищими бойовими нагородами колишнього СРСР, у тому числі, як і Василя Семеновича, – орденами «Червоної Зірки» (двічі) та «Бойового Червоного Прапора», а ще орденом Леніна (посмертно). Інший син – Леонід Головка (нар. 28 лютого 1965 р.) – випускник Білоруського державного художнього університету (1983). Упродовж 1988–1992 рр. був учнем і помічником народного скульптора СРСР З.І. Азгура. На початку творчого шляху займався портретною і станковою скульптурою, потім захоплювався фарфором і виготовленням колекційних шахів. Перше міжнародне визнання здобув на Всесвітньому конгресі колекціонерів із шахів у Санкт-Петербурзі в 1994 р. Його роботи поповнили зібрання багатьох галерей світу, приватних колекцій видатних діячів політики, бізнесу, культури, серед яких і президент Російської Федерації В.В. Путін. До речі, доля цих родичів, як і моя, на різних етапах життя та в різних проявах була пов'язана з В.С. Костенком. Усі вони із вдячністю й добрим словом його згадували як непересічну особистість, завжди готову прийти на допомогу у скрутну хвилину.

Я.М. Головка

Із різних причин, передусім політичного забарвлення окремих періодів життя та діяльності В.С. Костенка на благо нації, біографія близької мені за духом людини, на жаль, продовжує залишатися поза увагою провідних вітчизняних енциклопедичних видань і довідників. Хоча, ще зовсім недавно у книзі, присвяченій Київській області, двадцятишеститомного унікального видання «Історія міст і сіл Української РСР», яка побачила світ у 1971 р., в інформації про село Дернівку з гордістю зазначалося, що в ньому народився В.С. Костенко – «кандидат історичних наук, який у 1943–1947 рр. працював першим секретарем ЦК ЛКСМУ, обирався депутатом Верховної Ради СРСР та

УРСР» [4]. Про патріотичну діяльність В.С. Костенка з виховання молоді на посаді першого секретаря ЦК ЛКСМУ, через офіційні стенографічні матеріали різного роду зібрань, подано укладачами документної збірки «ЛКСМ України в рішеннях з'їздів та конференцій. 1919–1966» [5], а також «Історія Ленінської комуністичної спілки молоді України» [6]. Не менш емоційно схвально пишуть про В.С. Костенка і провідні українські періодичні видання радянської доби 60–90-х рр. минулого століття. В першу чергу, це пов'язано з його історико-культурологічними розвідками стосовно Т.Г. Шевченка [7], а також діяльністю створеного ним літературно-художнього музею Великого Кобзаря в Баришівці [8].

Вперше за часи державності про свого славетного сина достойно згадала «Комсомольська правда в Україні» в інтерв'ю Альбіни Петрової «Йти на барикади я не закликаю...» від 30 жовтня 1998 р. [9]. Згодом написали про В.С. Костенка укладачі видання «Комсомол України: Сторінки історії. Події. Портрети», що вийшло друком до 85-річчя ЛКСМУ у 2004 р., через коротку автобіографію як першого секретаря ЦК ЛКСМУ протягом 1943–1947 рр. [10], та академік НАН України, Герой України П.Т. Тронько у статті «Моє покоління обпалила воєнна гроза» [11]. Особисто те саме зробив у матеріалі, присвяченому, в першу чергу, перебігу життя моєї мами, теж народженої в селі Дернівка – О.В. Вергунової (Головка), у трагічні роки Другої світової війни [12], та невеличкому нарисі до 70-річчя знаної в країні та за її межами вченої, філолога й освітянина доньки Василя Семеновича – Наталії Василівни Костенко [13]. Однак найбільш змістовно долучився до вшанування пам'яті свого односельця з нагоди його столітнього ювілею через серію публікацій у центральних періодичних виданнях [14] та на регіональному рівні [15]. Виділяю останню з них за бажання знати якомога більше про свого теж славетного земляка – уродженця Полтавської губернії.

Потрібно віддати належне полтавчанам за величезну дослідницьку роботу, передусім краєзнавчого характеру, з широким персоніфікованим наповненням, яку вони проводять щодо увіковічення пам'яті про окремі події, дати і особливо

особистостей, пов'язаних із цим мальовничим і неповторним символом України. У цьому зв'язку виділяю унікальну за змістом «Полтавську шевченкіану» Петра Ротача, що вийшла, завдячуючи друзям, після смерті автора у двох книгах у 2005 році. До першої частини автор вмістив відомості про В.С. Костенка, який на рік видання залишається в нього жити і творити як «... укр. письм. і культ. діяч...», а вже потім згадується, що він ще «... працював на комсомольській, партійній, наук. та видавничій роботі». У своїх відомостях про Василя Семеновича П. Ротач віддає належне за зроблене ним стосовно «шевченкіани»: «за багато років зібрав унікальну колекцію різних вид. тв. Т.Г. Шевченка та мат-лів про життя і творчість поета і худ. До складу колекції входили 150 «Кобзарів», журн. «Основа», альм. «Хата», біограф. тв. М. Чалого, О. Конинського, портрети Шевченка, виконані Ф. Красницьким та В. Касіяном, іл. до «Кобзаря» (вид. 1939) І. Їжакевича, декор. тарелі з портретом Шевченка та ін. Була там і посмертна маска Т.Г. Шевченка, подарована 1918 В. Кричевським Петроград АМ. На основі цієї колекції в Баришівці було відкрито музейну кімнату Т.Г. Шевченка, в якій К. став лектором-екскурсоводом і головою ради музею. Крім того, написав ст. «Хто такий старий прокурор Борисполець?» («РЛ», 1961, № 3)». П. Ротач включив також до творчої спадщини Василя Семеновича праці: «Стежки до Кобзаря» («Молодь України», 1964, 27 травня) та «Зброя перемоги» («В сім'ї вільній, новій», Шевченків. зб., К., 1985. вип. 2, с. 92–108) [16]. Як вдалося з'ясувати, їхнім автором є інший Костенко – Василь Кирилович.

Незважаючи на такі преференції з боку одного із провідних краєзнавців Полтавщини, дуже прикро, що літописці Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка у підготовлених за останні роки серії фундаментальних видань, присвячених своїй історії, з яких, принаймні, виділяю чотири [17], жодним рядком не згадують про сумлінну працю В.С. Костенка у вузі протягом 1952–1958 рр. Маю сподівання на відновлення історичної справедливості до сторічного ювілею цього інституту!

Слід сказати, що в останні роки наші з В.С. Костенком односельці почали активніше займатися вивченням власної історії. У цьому зв'язку хочу виділити А.В. Шовтя, який тривалий час очолював Дернівську сільську раду та за фахом історик. Так, у його спільній з О. Синицею статті до районної газети «Баришівські вісті» теж з великою гордістю зазначається, що в селі «...народився заслужений працівник культури, кандидат історичних наук Василь Семенович Костенко. Він подарував свою приватну колекцію експонатів літературному музею Тараса Григоровича Шевченка у Баришівці». Також автори додають: «...разом зі своїм сином Юрієм він неодноразово вів археологічні розкопки як біля Дернівки, так і на території Баришівського району», і «...результати цих досліджень можна зустріти на сторінках наукових та науково-популярних журналів, у вітринах Березанського та Баришівського історико-краєзнавчих музеїв» [18].

В.А. Вергунов на урочистостях із відкриття меморіальних дошок В.С. Костенку та Т.Г. Шевченку на будівлі Баришівського літературно-художнього музею Т.Г. Шевченка

Багато цікавого розповіла про Василя Семеновича журналістка Лідія Савченко у репортажі, присвяченому урочистому зібранню 27 квітня 2012 р. на ознаменування двадцятип'ятирічної діяльності Баришівського літературно-художнього музею та відкриття меморіальних дошок Т.Г. Шевченку і В.С. Костенку [19].

Зрозуміло, що написана історіографія стосується доступних мені видань. Достатня велика їх кількість, насамперед, архівного характеру не вивчена. Так,

за свідченнями «Путівника Центрального державного архіву громадських об'єднань України», існує цілий пласт особистих листів і різних документів, пов'язаних із В.С. Костенком, що чекають на свого дослідника, а значить, аналізу [20]. Однак бажання згадати про особисті зустрічі й іноді багатогодинні розмови з Василем Семеновичем, що були надзвичайно цікавими та змістовними в історичному пізнавальному аспекті, в сенсі того, чим сьогодні займаюсь як учений, переконаний, потребує викладення на папері. Але головним для мене у всьому цьому є те, що, завдячуючи В. С. Костенку, я прийшов в академічну науку, й саме серією власних спогадів він остаточно привів мене до думки щодо широких можливостей вивчати її історію. На переконання Василя Семеновича, про що він наголосив мені при нашій останній випадковій зустрічі на автобусній зупинці у м. Баришівка навесні 1995 р., історія науки – найменш політизована з усіх історичних дисциплін, а отже, «підводних каменів» на шляху до пізнання істини для мене буде менше. Як довів час, таке бачення виявилось далекоглядним і стратегічно вірним для мене як дослідника. Я став першим в Україні доктором сільськогосподарських наук [21] і професором за спеціальністю «історія сільськогосподарських наук» і навіть деякою мірою її фундатором в Україні. Цей напрям отримав визнання у світовому галузевому фаховому товаристві, за що й був обраний членом-кореспондентом Національної академії аграрних наук України та іноземним членом Російської академії сільськогосподарських наук, а також нагороджений орденами Республіки Франції, Російської Федерації, я вже не кажу про відзнаки «неньки» України [22]. Таким чином, мовби продовжив або підняв на новий щабель сприйняття наукової діяльності саме кандидата історичних наук В.С. Костенка та став п'ятдесят першим односельцем, хто повинен завдячувати йому за можливість отримати вищу освіту або загальноприйнятту цивілізованим суспільством освіченість, про що він згадує у своїй статті «Засів і сходи (записки ветерана комсомолу)», опублікованій у літературно-художньому та громадсько-політичному щомісячному журналі «Дніпро» за листопад 1983 р. [23], та в інтерв'ю газеті «Комсомольська правда в Україні» 30 жовтня

1998 р.: «... п'ятдесяти хлопцям та дівчатам тільки з рідного села, не кажучи вже про сусідні, допоміг отримати вищу освіту свого часу...» [24]. Хоча доля так склалася, що Василь Семенович не мав до мого навчання у Ворошиловградському сільськогосподарському інституті (нині – Луганський національний аграрний університет) прямого стосунку. Але могло статися і навпаки, коли вперше гостро постала проблема реально підтримати мою бабусю – Ф.К. Головка, що мешкала у с. Дернівка й мала досить велике власне господарство і, головне – сорок одну сотку городу, яку з кожним наступним

роком життя дедалі важче було обробляти. До речі, саме бабуся першою почала мені розповідати, що в разі якихось життєвих проблем ми можемо сміливо звернутися за допомогою до В.С. Костенка. Бо Василь Семенович, незважаючи на різницю у віці, приятелював з її чоловіком, а моїм дідом – В.І. Головком, який до війни певний час працював лісником у

«Шевченківська хата» по вул. Леніна, 7, с. Дернівка

Баришівському лісництві, був людиною щирої душі, великим жартівником, чудово грав на баяні. Те саме розповідала і моя мама – О.В. Вергунова (Головка), згадуючи про В.С. Костенка. Особливо пам'ятаючи, як у другій половині 50-х рр. минулого століття Василь Семенович разом зі своїми дітьми неодноразово заходив до магазину, в якому вона працювала. Завжди усміхненим з добрими жартами і розповідями про її батька. При нагоді робив якийсь оригінальний подарунок. Оскільки до чотирьох років я мешкав у Дернівці разом із бабусею, як сьогодні кажуть, у «шевченківській хаті» по вул. Леніна, 7 (яку за фотографією схематично реконструювала молода талановита художниця Марія Луцик – *авт.*), де й народився, а потім щорічно

приїздив до села на все літо аж до 1979 р. включно, розповідей про реальну допомогу В.С. Костенка односельцям і селу наслухався безліч. З того, що запам'ятав, усі згадували вирішення питання про будівництво Будинку культури, центральної кам'яної, а згодом асфальтної дороги через центр села, а також його телефонізацію, завдячуючи також і допомозі ще одного земляка-баришівця – колишнього міністра радгоспів УРСР М.П. Коржа, що радикально змінило ставлення як мешканців, так і районних чиновників до села, яке почало занепадати через різкий відтік молоді після відкриття великих заводів у Коржах та Баришівці, не кажучи вже про транспортну наближеність до Києва.

Крім того, добре пам'ятаю розповідь безпосередньо учасників однієї людської «драми», яку вирішив саме Василь Семенович у досить неоднозначній ситуації, незважаючи, що був щирим або справжнім за переконанням комуністом і одним із керівників партизанського руху в роки Другої світової війни. Мова йде про дострокове визволення із в'язниці І.В. Артюха – голови колгоспу села перед війною, в якому, до речі, працював батько Василя Семеновича від початку його створення в 1931 р. і до смерті у 1941 р. Під час німецької окупації села І.В. Артюх став не менш успішним його керманічем. Відразу після відступу фашистів органи НКВС його заарештували разом із колишніми в різні часи старостами села А. Якубовським і І. Остапенком та двома місцевими поліцейськими. Дуже добре пам'ятаю цього невеличкого на зріст, надзвичайно жвавого чоловіка, майстра на всі руки, який не раз допомагав усім, зокрема і моїй бабусі з різними ремонтами по господарству. За ці чесноти діда Івана в селі дуже поважали, і він, як кажуть, був «на розхват». Відверто кажучи, мені, вихованому в дусі ідеалів «сталінської перемоги» над усіма ворогами, важко було уявити, що це «класовий ворог». Так само думала і переважна більшість мешканців села, незважаючи на винесений вирок – десять років таборів. Відразу після його арешту вони це не раз доводили колективними листами, що ініціював мій рідний дядько – М.В. Головка як секретар Дєрнівської сільради, до Й. Сталіна й особливо до М.С. Хрущова. До речі, за це

на дядька навіть був замах на життя. Восени 1946 р. у нього стріляв і легко поранив старший із родини Нижників, що відлюдкувато жили на околиці села.

Тривалий час на звернення ніхто не реагував. Хоча після закінчення війни почали присилати перевіряючих. Односельці доводили, що ніяких злочинів І.В. Артюх не чинив, а тільки давав можливість працювати в колгоспі, чим врятував багатьох від голоду та вивезення до Німеччини, а також розстрілів, що вибірково проводили окупанти після чергових нападів партизан. Але, як розповідала мені дружина діда Івана – Агафія Василівна, яка кілька разів писала й особисто зверталася до Василя Семеновича як депутата Верховної Ради СРСР, саме його звернення до М.С. Хрущова остаточно дозволило достроково визволити її чоловіка із таборів і головне – повернутися живим після п'яти років ув'язнення, хоча вже «зламанною» морально людиною, що і смерті не боялася. Пригадую, як після «відмічання» завершення якогось чергового будівництва дід Іван свідомо прийняв рішення і зробив собі труну, поставив її на горище, де і спав, коли життя, на його думку, давало «остаточну тріщину».

Не з чуток знаю про допомогу Василя Семеновича односельцям щодо вступу до київських вищих навчальних закладів. Принаймні, завдячуючи йому, вступила і, головне, закінчила інститут моя троюрідна тітка Л.І. Якубовська. І таких було достатньо багато, про це згадують у селі й дотепер, бо, отримавши освіту і посівши достойне місце у суспільстві, чимало «дернівців» таким чином дали право на сучасне майбутнє своїм дітям та онукам.

Пам'ятаю, що бабуся теж хотіла, щоб я навчався у Києві, а на вихідні приїжджав допомагати до неї в село. З цією метою вона, як кажуть, почала «морально» готувати мене до зустрічі з Василем Семеновичем ще влітку 1976 р., чекаючи на його черговий приїзд. Однак, все ніяк не складалося. Наприкінці літа того року я знову повернувся до

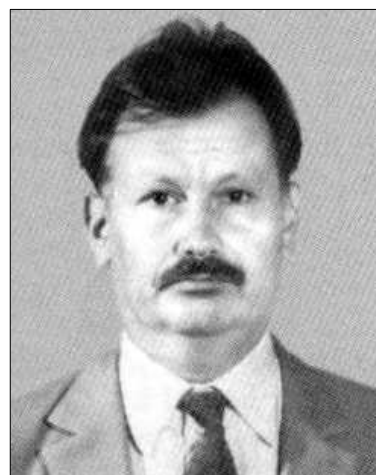
Л.А. Сименко (Вергунова)

Ворошиловграда, де мешкав з батьками й молодшою сестрою І.А. Сиченко (Вергуною) (нар. 30 березня 1966 р.). А з початком занять приїздити було дедалі важче, тому що активно готувався до випускних іспитів за десятий клас і відвідував різні підготовчі курси для вступу до інституту.

Оскільки я досить багато читав і, мабуть, «подужав» найцікавіше із «дернівської» бібліотеки, що функціонувала при сільраді, а також почав, як кажуть, «пописувати», бабуся неодмінно хотіла, щоб я став журналістом, як моя «хрещена» мати, уродженка села і випускниця Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, в якому вона працює понад сорок років, – Г.П. Іванченко (Богдан) та її чоловік – відомий в Україні як засновник напрямку «наукове редагування» – професор Р.Г. Іванченко (25.10.1929–20.07.2004) [25]. У мене, до речі, були дещо інші думки щодо власного майбутнього, які я виклав при першій швидкоплинній особистій зустрічі з Василем Семеновичем. Наприкінці червня 1977 р. було доволі спекотно, а він прийшов на зустріч у костюмі з красивим галстуком та елегантних черевиках. Одяг надзвичайно пасував йому при високому зрості, благородній сивині та ясних блакитних очах. Я вже не кажу про погляд. Моя аспірантка Н.М. Демиденко, яка багато років досліджує творчу спадщину видатного українця – бджоляра П.І. Прокоповича (1775–1850) [26], а також його дружні творчі стосунки з Т.Г. Шевченком, після виходу авторської статті в «Урядовому кур'єрі» до

Г.П. Іванченко (Богдан)

Р.Г. Іванченко

100-річчя В.С. Костенка, теж звернула увагу на опубліковане в матеріалі фото. Як людина глибоко віруюча, вона аргументовано мені довела, що таким ж очима дивився на людей і світ Т.Г. Шевченко. До речі, як усі згадають, зібраність, елегантність у всьому та «божий погляд» були притаманні Василю

Семеновичу завжди. Сьогодні я б це назвав аристократизмом. Василь Семенович спочатку уважно вислухав бабусю, а потім мене, поставив кілька запитань про здобутки у врожаях невеличкого бабусиноного саду й вирощеного на городі та неочікувано для бабусі підтримав моє бажання стати агрономом. При цьому згадав про власне дитинство і важку працю в господарстві батька аж до 1930 р. та навчання у Київській комуністичній сільгоспшколі, а наприкінці додав, що колись і сам мріяв стати агрономом, але не склалося через комсомольсько-партійну роботу. «Все інше, якщо воно у Вашому онукові закладено, з часом проявиться, та я і не відмовляюсь від допомоги, щоб реалізувалось. Звертайтеся!», – наостанок промовив він до бабусі. Чемно, із посмішкою уклонившись їй, Василь Семенович поспішив далі на якусь важливу зустріч, бо його чекав автомобіль із київськими номерами.

Я зі спокійним серцем того ж року вступив до агрономічного факультету Ворошиловградського сільськогосподарського інституту. Як згадувала бабуся при моєму приїзді на перші студентські канікули взимку 1978 р., Василь Семенович при нагоді завжди запитував у неї про мої успіхи в навчанні та передавав вітання. Що також згодом підтверджували мій, як кажуть, «хрещений» батько – А.Г. Хмелівський (2.02.1931–27.03.2012), який сорок років працював спочатку керівником Баришівського лісництва, а потім очолив районне товариство мисливців і рибалок, а також мій рідний дядько М.В. Головка, що після виходу у відставку у званні підполковника повернувся на постійне проживання до Дернівки. Саме останній згодом ініціював другу зустріч із В.С. Костенком у листопаді 1978 р., коли бабуся дуже занедужала і потребувала всілякої реальної допомоги. На «сімейній раді» було вирішено перевести мене на навчання до Києва в Українську сільськогосподарську академію. Микола Васильович сам знайшов В.С. Костенка і зателефонував мені до Ворошиловграда, щоб я терміново приїхав. Разом із бабусею і дядьком я

А.Г. Хмелівський

нетерпляче чекав на Василя Семеновича, який прийшов рівно о 12 годині, як і було домовлено. Дуже добре запам'ятав, як чудово й елегантно він виглядав. Василь Семенович був одягнений у добротне драпове пальто сірого кольору, пижикову шапку та нібито з вітрини, незимові для листопада, чорні лаковані черевики. Не побоюючись, пройшов двором, розмитим пізньою осінню. Нагнувшись у сінцях, він зайшов до хатини, в якій підлога завжди була з глини і сів на лавку до столу, на якому бабуся приготувала їжу та поставила оковиту. Василь Семенович тільки посміхнувся, побачивши бабусині вареники розміром із сьогоднішнє блюдечко під кавову чашку, та почав розповідати про його дружбу з моїм дідом і всілякі байки про їхні «походеньки» та розіграші. Спочатку розповів, як вони колись на початку 30-х рр. минулого століття прийшли з ним десь із весілля пізно вночі в гості до хати. Бабуся спала разом з однорічним сином Миколою на печі. Дід її розбудив і попросив щось приготувати, а та, не вагаючись, наказала чоловікам заглянути у піч, де у горщечку було тушковане м'ясо. Обидва хлопці були у «гарному» настрої і помилилися чавунчиками. Замість того, що треба, взяли сусідній, у якому, як виявилось згодом, зберігалася частина шкіри, яку умовно називають «свинячий хвіст», яким дід мазав чоботи. Оскільки гасову лампу вони не запалили, а світло в кімнаті було тільки від лампади під іконою, то їм довелося досить довго «розправлятися» із «делікатесом». Зранку дід довгенько шукав свою «ваксу» для чобіт. Зрозумівши, як все сталося, він разом із Василем Семеновичем ще довго жартували з цього приводу. Згадав Василь Семенович і ще про один випадок, коли разом із дідом уночі вони викотили підводу із клуні, на якій спала одна, як кажуть, «стара діва» Горпина, і залишили її посеред озера в центрі села, якого вже, на жаль, немає. Не менш цікавими виявилися й інші спогади, наприклад, про спільні «подвиги» з дідом зі зняття воріт і хвірток та рознесення гарбузів восени на релігійні свята «кращим» односельцем.

Розрядивши наше напруження, Василь Семенович уважно всіх вислухав і сказав, що він пам'ятає свою обіцянку всіляко мені допомагати та про бажання переговорити з цього приводу з В.Ф. Пересипкіним (1914–2004), який у 1969–

1972 рр. був головою Президії ПВ ВАСГНІЛ [27] та ректором УСГА протягом 1962–1968 рр., [28] і з яким товаришував ще з часів війни. Пообіцяв, що якнайшвидше з цього приводу зателефонує М.В. Головку, що й зробив наступного дня. Все було домовлено лише за умови переведення мене до Києва влітку наступного року з початком нового навчального року. На жаль, у березні 1979 р. бабуся пішла з життя, тому це питання вже не стояло на порядку денному.

В.Ф. Пересипкін

Потім настала досить тривала у часі прогалина безпосереднього спілкування, що обмежувалася вітаннями для мене через М.В. Головка, з яким Василь Семенович постійно контактував, коли виникали чергові проблеми щодо музею ім. Т.Г. Шевченка у Баришівці, бо дядько працював у райвиконкомі й допомагав йому чим міг у межах своєї компетенції. Так все тривало до жовтня 1988 р., коли в моєму житті знову постала вічна дилема – що робити?! Я закінчував стаціонарно аспірантуру при тоді ще Українському НДІ землеробства (нині – ННЦ «Інститут землеробства НААН»). Потрібно було

В.С. Кочетков

узгоджувати плани на майбутнє. Оскільки вже підготував перший варіант кандидатської дисертації, зважаючи на досвід знайомих і друзів, розумів, що у разі повернення до Ворошиловграда, де мешкала мама та куди мене активно «сватали», з одного боку, директор Українського НДІ захисту ґрунтів від ерозії кандидат сільськогосподарських наук І.М. Безручко, а з іншого, світла йому пам'ять, – ректор Ворошиловградського сільськогосподарського інституту професор В.С. Кочетков (1928–2012) [29], і

навіть з реальною перспективою отримати окрему квартиру в обох випадках, захист роботи міг затягнутися на невизначений термін. Отже, всі інші «науково-освітні» здобутки стають деякою мірою примарними. Тому потрібно

було залишатися в Інституті землеробства, принаймні не з гіршими перспективами щодо житла.

Оскільки батько трагічно залишив цей світ ще в 1980 р., за порадою поїхав до М.В. Головка, якого надзвичайно поважав за чоловічий, навіть і дуже характер, і головне – справедливість. Однак він відповів, що у науковому процесі мало що розуміє і тому почав телефонувати, як він казав «єдиному в селі справжньому науковцю» В.С. Костенку. Той відразу призначив зустріч, попросив взяти із собою написаний варіант дисертації та мої опубліковані статті, а також інші матеріали апробаційного характеру. У найближчу після дзвінка суботу в бабусиній хаті відбулася наша нова зустріч. Відмовившись від «різносолів», приготованих дядьком, який це робив просто фірмово, Василь Семенович уважно переглянув мій «опус» і особливо статті в галузевих фахових виданнях. Мало того, попросив у загальних рисах розкрити основні положення і новизну досліджень або їх актуальність. При цьому він виявив навіть енциклопедичні знання щодо можливостей меліоративного фонду України і шляхів використання осушених ґрунтів, вважаючи цей підхід згубним для природи, згадавши всі негативи, що відбулися із болотом біля Дернівки після його осушення у 60-х рр. ХХ ст. При цьому сказав, що з моральної точки зору Трубізьку систему не треба було осушувати, бо в ній знаходяться могили десятків тисяч загиблих під час відступу Червоної армії з Києва у 1941 р. Додав, що наш дід біля неї потрапив у полон, і вже багато років на прохання М.В. Головка не знаходить відомостей про його долю та загибель. Крім того, як виявилось у розмові, ми втрьох: Василь Семенович, дядько та я із задоволенням у молоді роки пасли біля луків і чагарників худобу тоді ще не скривдженого болота.

Василь Семенович дав зрозуміти, що він навіть пишається мною за те, що я займаюсь науковою діяльністю. Тепер, як він сказав: «Нас буде двоє із села кандидатів» і також наголосив, щоб я продовжував писати про те, що досліджую, і при нагоді викладати все ще й у популярній формі, бо йому сподобався стиль моїх наукових статей. І зовсім неочікувано запропонував ще

раз із ним зустрітись, але вже в його квартирі по вул. Суворова у Києві, де він пообіцяв показати власні історичні публікації. «Та й хочу просто поспілкуватись, бо ти ставиш мені багато запитань щодо історії країни та окремих особистостей, з якими я був особисто знайомий», – сказав він. «А за власне майбутнє не хвилюйся! Я обіцяв давно, що буду допомагати! Обов'язково зустрінусь з директором інституту, де ти навчаєшся в аспірантурі. Все позитивно вирішимо!» – на останок запевнив Василь Семенович і знову швидко поспішив на чергову зустріч.

Визнаю, що я дуже чекав на цю зустріч, особливо у світлі тих політичних процесів, що відбувалися в країні наприкінці 80-х рр. минулого століття, пов'язаних із дискредитацією, здавалося б, непохитних і вічних – Радянського Союзу, Комуністичної партії та її партійних лідерів через засоби масової інформації. На першому місці з цього приводу виділяю журнал «Огонёк» на чолі з В. Коротичем. Я вже не кажу про «бродіння в умах» після ознайомлення тепер вже з широко доступними виданнями: «Один день Івана Денисовича» О. Солженіцина, «Котлован» А. Платонова, «Діти Арбата» А. Рибаківа, «Золото партії» Д. Волкогонова та ін. На мій погляд, хто як не Василь Семенович зможе допомогти розібратись або «відфільтрувати» цю інформаційну навалу «новітньої правди»! Доїхавши на трамвайчику до будинку, я з деякою пересторогою подзвонив у двері квартири, яку відкрив її господар. Завів до великої зали, посадив у зручне крісло і сам почав розмову.

В.Ф. Сайко

Василь Семенович досить стисло повідомив про його відвідання Інституту землеробства і зустріч із директором академіком В.Ф. Сайком. Той розповів, що добре мене знає ще за роботою агрономом на Панфільській дослідній станції з освоєння боліт в Яготинському районі на Київщині і має тверде бажання після аспірантури залишити мене в інституті навіть у лабораторії інтенсивних технологій вирощування зернових культур, яку сам очолює. Після цього В.Ф. Сайко

зателефонував ниві вже покійному завідувачу лабораторії землеробства на осушених землях М.Г. Цюпі, при якій я готував свою кандидатську дисертацію, і спитав його, чи бере він мене до себе на роботу, або ж я піду працювати до його підрозділу. Той запевнив, що візьме до своєї лабораторії.

Закінчуючи розмову з цього питання, Василь Семенович пообіцяв, що я матиму право на першочергове або пільгове отримання житла як молодий спеціаліст. Спостерігши мою щирю радість, делікатно перевів нашу бесіду в інше русло і почав розповідати про історію Дернівки, яка веде свою офіційну історію з 1726 р., а також про те, що архівні матеріали про неї збирав не один рік, як, до речі, і про Баришівський район. Крім того, порекомендував прочитати його статтю «Сторінки з історії села Дернівки» в «Українському історичному журналі» [30] за 1963 р., матеріали з якої згодом увійшли до енциклопедії «Історія міст і сіл Української РСР». Через два десятки років я отримав підтвердження цього з власноручно зроблених Василям Семеновичем позначень у Центральному державному історичному архіві України по вул. Солом'янській у Києві, коли сам почав розшукувати архівні матеріали з

Й. Сталін

історії рідного села. Потім з особливою душевною теплотою Василь Семенович розповідав як збирав документи майже з усього світу для заснованого ним музею Т.Г. Шевченка у м. Баришівка, перлинами експозиції якого стали ще прижиттєві твори видатного українця. До речі, Василя Семеновича можна вважати першим офіційним істориком села Дернівка. Він не тільки відтворив його «родовід», а й зробив ще й ретроспективу фактично до сьогодення. Всі відомості про село Дернівка, що згодом з'являлися в офіційних виданнях, а також на сучасних електронних порталах, певною мірою базуються на історичних розвідках Василя Семеновича.

Непомітно перейшли до оцінок перебігу політичних процесів у країні, що набирали чималих обертів. На моє пряме запитання, з

Т.Д. Лисенко

якою метою Й. Сталін і його найближче оточення розпочали такі жахливі репресії, він дав досить оригінальне пояснення. «Коли Сталін, як керівник держави, чітко зрозумів, що виступами «на броньовиках» та гаслами могутню індустріальну країну не побудуєш, а потрібні фахові знання та відповідна підготовка, запропонував своїм соратникам перебудуватись, на що вони відразу відповіли: «Коба, ти що з глузду з'їхав», і почали хапатися за «шашки» й

розводити демагогію про «заповіти Леніна». Спочатку Сталін через виступи на з'їздах попередив, що так не може продовжуватися, – «хлопці схаменіться!» – але не почули. Тоді він був змушений застосувати жорсткі заходи проти тепер уже реально небажаючих жодних змін, які почали навіть доводити, що за царської доби було всім краще і демократичніше.

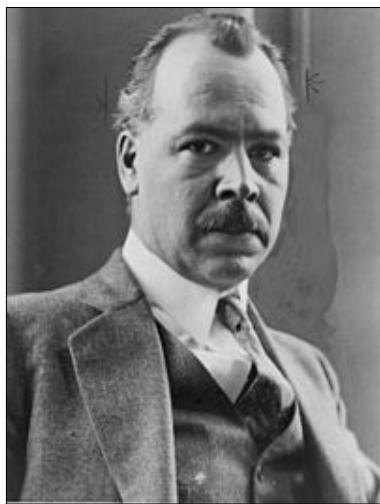
Розпитав я і про його ставлення до Т.Д. Лисенка (1898–1976) у зв'язку з новою хвилею всілякої критики проти нього на сторінках газет і журналів другої половини 80-х рр. минулого століття. Підігрівалися вони ще й інформацією про непрості відносини між ним і всесвітньовідомим академіком

О.Л. Довженко з дружиною Ю.І Солнцевою

М.І. Вавиловим (1887–1943). Василь Семенович мене знову здивував тим, що, як виявилось, був добре знайомий і неодноразово зустрічався із першим, а з другим бачився, коли той приїжджав до України наприкінці 30-х рр. минулого

століття. Найбільше запам'яталася розповідь Василя Семеновича про відвідування його разом із Олександром Довженком та його дружиною Юлією Солнцевою господарства «Горки Ленінські» на запрошення Трохима Денисовича влітку 1947 р. Самого господаря, незважаючи на кінець робочого дня, не було. Як сказав гостям не менш відомий у країні батько Т.Д. Лисенка – Д.Н. Лисенко, «перший радянський яровизатор» [31], того викликали до Кремля. Побачивши певне невдоволення у приїжджих, які мали плани на цей день щодо інших зустрічей, батько почав лаяти сина: «Ох і дурбило мій Трохим. Лупцював його змалку, але мабуть мало. Уявляєте собі, товариш Сталін дав йому Сталінську премію. Так Ви думаєте, дав мені хоч трохи грошей на новий жакет, чи своїй сестрі, що живе у селі і в якій здохла корова, – ні. Віддав все до копійчини на будівництво дитячого садка! Ну біда з ним та й годі!» У цей час під'їхав Трохим Денисович і запросив гостей на добру українську вечерю. Потім разом із ними пішов оглядати яблуневий сад «Ленінських горок». Як казав Василь Семенович, всі вони були в захваті від побаченого й, особливо, від стислих і оригінальних пояснень Т.Д. Лисенка та його нових ідей щодо майбутнього села та вітчизняної сільськогосподарської

М.І. Вавилов

науки, або, як той зазначав, – агробіології. Наприкінці зустрічі Трохим Денисович неочікувано запросив гостей дати відповідь на запитання: «Від чого людина помирає?». Кожен виклав своє бачення. Вислухавши всіх, Трохим Денисович висловив і свою думку, яка вразила глибиною філософії. За словами Т.Д. Лисенка, це відбувається, насамперед, «від туги».

Щодо М.І. Вавилова, то Василь Семенович якось неоднозначно про нього згадав, зауважив навіть про його зверхню поведінку в побуті й особливо щодо зовнішнього вигляду. Як він сказав, це була видатна особистість, але його одяг (дорогий костюм з іноземного матеріалу, іноземні цигарки і навіть часто неприродна «життєрадісність») видавали в ньому нескромну радянську

людину, або такого собі пана, а краще – поміщика. Це відчували й керівні органи під час його останніх приїздів в Україну. Він наполягав, щоб його обслуговував найкращий автомобіль (ліпше – іноземний), та й умови життя і харчування були виняткові. Василь Семенович сказав, що про такі «вибрики» або підходи до буття М.І. Вавилова знав особисто Й. Сталін, але довгий час прощав і навіть жартував із підлабузниками та «донощиками» про їх особисті можливості для розвитку науки. Сьогодні, читаючи різного роду спогади про справжнього генія та людську драму М.І. Вавилова, такий стиль його життя важко уявити. До речі, Василь Семенович теж засуджував арешт ученого. «Сталін мабуть перегнув», – казав він.

М.С. Хрущов

Добрим словом завжди згадував Василь Семенович М.С. Хрущова. Прочитавши згодом статтю В.С. Костенка «Двадцять зустрічей з М.С. Хрущовим», я зрозумів, за що така повага та шана [32]. Як він казав, М.С. Хрущов (1894–1971) разом із першим секретарем ЦК ВЛКСМ протягом 1938–1952 рр. М.О. Михайловим (1906–1982) фактично врятували йому життя в 1947 р. Та й, здається, обидва добре приклалися в допомозі у ще складнішій життєвій ситуації, що виникла в 1952 році.

Як все відбувалося з ним у 1952 р., Василь Семенович досить стисло розповів, обмежуючись тільки тим, що, завдячуючи радикальним змінам у творчому житті, він нарешті зміг системно зайнятися наукою і, головне, дослідженням історії. Хоча про це він говорив з якимось внутрішнім болем у голосі. Пам'ятаючи, що цей рік був фактично останнім для Й. Сталіна у повноцінному керівництві державою, я запитав у Василя Семеновича про їхні особисті зустрічі. Він відповів, що безпосередніх зустрічей не було. Все обмежувалося слуханням виступів Й. Сталіна на партійних з'їздах, конференціях і засіданнях Верховної Ради СРСР під час депутатства. Але, як сказав Василь Семенович, «Й.В. Сталін знав про моє існування і одного разу,

завдячуючи М.О. Михайлову, після якогось зібрання відразу після війни вони впритул подивилися один одному у вічі, від чого у нього все похололо всередині. І тут же розповів про перебіг подій, пов'язаних із переходом його на навчання до Вищої партійної школи у Москві. Вони дещо відрізняються в деталях від того, про що він каже у вже згаданому інтерв'ю газеті «Комсомольська правда в Україні».

Усі проблеми, як сказав Василь Семенович, розпочалися з призначенням на посаду першого секретаря ЦК ВКП(б)У Л.М. Кагановича (1893–1991) замість М.С. Хрущова. Отримавши особливі повноваження від «вождя всіх народів» Й. Сталіна навести жорсткий порядок в Україні, де не тільки пройшов голодний 1946 рік і треба було знайти винних, а й продовжували навіть озброєну боротьбу буржуазні націоналістичні елементи, в першу чергу у Західній Україні, – Лазар Мойсейович із притаманною йому безапеляційністю почав шукати ворогів на всіх щаблях влади в республіці. Досить швидко добрався і до комсомолу. Як згадував Василь Семенович, в один із літніх днів Каганович викликав його до свого кабінету. Не даючи навіть зробити кілька кроків і сісти, відразу емоційно накинувся з претензіями та погрозами. Потім рвучко піднявся із крісла, схопив якийсь папірець, що лежав у нього на столі, почав ним

М.О. Михайлов

розмахувати та у грубій формі з нецензурними словами образати Василя Семеновича, вважаючи його «пролезшим в ряди партії врагом народа», який гарно замаскувався, і що Хрущов «розвів тут кругову поруку та кумівство». Але він має донесення від «компетентних органів» й окремих ветеранів партії про всі ці «штучки», де по лінії комсомолу республіки у списку ворогів першим вони поставили В.С. Костенка. Наприкінці додав, що всі будуть заарештовані й засуджені. При цьому наголосив про особисте погодження з «товаришем Сталіним». Тому, поки не пізно, Каганович запропонував Василю Семеновичу

сісти в приймальній і про все щиросердно зізнатися на папері або покаятись. Окремо наполегливо натякнув написати про «художества» М.С. Хрущова.

А.М. Казанович

Вийшовши із кабінету, Василь Семенович відразу передзвонив дружині Марії Теофанівні, що терміново від'їжджає до Москви у справах. І, як був, у галіфе та літньому френчі з планшеткою через плече, на «емці» поїхав до літовища. Там на першому літаку, а це був зв'язковий ПО-2, полетів у столицю до першого секретаря ЦК ВЛКСМ М.О. Михайлова. Відомо, що той користувався особливою повагою Сталіна та був справжнім другом і соратником

Василя Семеновича. Уважно вислухавши розповідь схвильованого товариша, зробив висновок, що справа кепська, і потрібно швидко приймати упереджене рішення. Недовго думаючи, висловив бажання зателефонувати товаришу Сталіну. Піднявши слухавку, через комутатор попросив терміново з'єднати з ним, що зробили досить швидко. Коротко розповівши про нагальні справи та ближчі перспективи, Микола Олександрович повідомив, що ЦК комсомолу прийняв рішення направити першого секретаря ЦК ЛКСМУ Костенка на навчання до Вищої партійної школи при ЦК ВКП(б) з подальшим переходом на партійну роботу. Настала досить тривала пауза. Як згадував Василь Семенович,

обличчя Михайлова досить швидко зблідло і виступив крупний піт. Побачивши це, Василь Семенович і сам відчув якусь холодну порожнечу в душі, навіть безвихідь. Але, здавалося б через вічну паузу, в абсолютній тиші, він теж почув сказане Сталіним з характерним акцентом: «Пускай так будет».

В.С. Костенко на відпочинку з А.Малишком

Після цих слів Михайлов поклав слухавку і дістав із сейфа пляшку горілки, яку вони мовчки відразу випили без різносолів. Згодом в архіві мною було знайдене вже безіменне звернення до ЦК КП(б)У з прохання направити на навчання до Москви за погодженням і підписом Кагановича. Однак я для себе все зрозумів, за ці приниження в нелюдській формі Василь Семенович особисто не дуже шанував Сталіна. Хоча, за спогадами колишнього головного редактора друкованого органу ЦК ЛКСМУ газети «Молодь України» у 80-х рр. минулого століття І.С. Бокого про свої зустрічі та розмови з В.С. Костенком, той схвально відзначав людські якості сина «вождя народів» – Василя Сталіна, з яким навіть наприкінці 40-х рр. ХХ ст. товаришував.

Трохи згодом розповів мені Василь Семенович і про інших партійних та комсомольських лідерів, а також діячів мистецтва України, з якими працював або тривалий час спілкувався і товаришував: П. Постишева, О. Бойченка, О. Довженка, М. Рильського, П. Тичину, А. Малишка, І. Козловського, П. Майбороду, М. Бажана, а також про історію всесвітньо відомої Краснодонської «Молодої гвардії». Про інших вже й не пам'ятаю, бо був і залишаюся людиною, завжди далекою від політичних процесів такого рівня сприйняття.

Ця багатогодинна зустріч вразила мене до глибини душі, і до свого готелю-гуртожитку аспірантів по провулку Жуковського біля Московського універмагу я дійшов пішки досить швидко з вулиці Суворова. Всі фрагменти розмови закарбувалися в пам'яті до сьогодні.

Після цього, до моменту останньої випадкової зустрічі у 1995 р., в першу чергу з моєї вини, пов'язаної з початком подружнього життя у 1989 р., були тільки поодинокі телефонні дзвінки, про що сьогодні надзвичайно жалкую. Серед них було моє запрошення Василю Семеновичу прийти на захист кандидатської дисертації на Спецраді Української сільськогосподарської академії у квітні 1992 р. [33], за впровадження результатів якої у виробництво отримав у 1990 р. Київську обласну комсомольську премію ім. О. Бойченка [34] (за людські якості та вдачу якого Василь Семенович мені розповідав), а у

наступному році за впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території – Республіканську комсомольську премію ім. М. Островського. Таким чином, я став другим із рідного села, хто її отримав після Василя Семеновича. Василь Семенович на захист не прийшов, хоча і збирався, бо, як він мені казав при останній зустрічі, «підводять» ноги. Але через М.В. Головка він передав свої щирі вітання з успішним захистом. Завдячуючи Миколі Васильовичу, він знав і про інші мої успіхи та проблеми на різних посадах в Інституті землеробства.

О.М. Бойченко

До речі, багаторічний директор установи академік В.Ф. Сайко теж кількаразово з повагою нагадував мені про свою єдину зустріч із елегантно вдягненим на фоні золотого знака «50-років у партії» на лацкані піджака Василем Семеновичем, який відрекомендувався – «моїм дідом». Він також відмітив інтелігентність Костенка, його надзвичайну освіченість та лаконічність у спілкуванні.

У 1998 р. збулася ще одна справа, започаткована Василем Семеновичем. Я отримав від інституту двокімнатну квартиру. Наприкінці 2000 р. радикально змінив напрям своєї дослідницької роботи з агрономічного на історичний, перейшовши на посаду директора третьої у світі за своїми фондами на 35 мовах з 59 країн світу аграрної книгозбірні – Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України. Зібрав невеличкий «бойовий» творчий колектив, серед яких і знаний в Україні історик – д.і.н., проф. П.П. Панченко, що у далекому 1952 р. працював інструктором Львівського міськкому комсомолу та добре пам'ятає, як «фабрикували» справу проти першого секретаря Львівського міського комітету партії В.С. Костенка, а також д.і.н., проф. В.І. Кучер, з яким Василь Семенович працював в Інституті історії партії при ЦК Компартії України. Створив при бібліотеці єдиний на пострадянському просторі Центр історії аграрної науки і

разом із колегами та учнями повернув на пантеони слави України не один десяток імен видатних постатей, що словом і ділом прославили її. В останні роки почав активно збирати архівні матеріали про рідне село Дернівку, цікавитися документами про родичів і близьких. Ініціював у розмові з Н.В. Костенко зробити це і стосовно Василя Семеновича. Одержавши підтримку, розпочав пошук у центральних архівах України. Знаючи в загальних рисах, і навіть у деталях, етапи трудової діяльності В.С. Костенка, розіслав від своєї установи офіційні листи-прохання по відомствах отримати ксерокопії необхідних документів, що збереглися. Однак від більшості досить швидко неочікувано отримав відмову або відповідь, що відомостей не збереглося, деякі взагалі не відповіли. Був прикро вражений. За рекомендацією більш «досвідчених» фахівців архівної справи, вже неофіційно особисто звернувся «до кого потрібно» і все зрозумів про існуючі «підводні камені», про що неодноразово говорив В.С. Костенко. Виявилося, що стосовно Василя Семеновича вони продовжують залишатися, в першу чергу, після двох закритих постанов ЦК КП(б)У 1952 р. Щодо нього там, як я розумію, існують документи, що зберігаються в архівах, які містять різного роду «кляузи» колег і підлеглих, частина з яких мабуть ще живі. Я вже не кажу про «компетентні» органи, які довго «приглядали» за В.С. Костенком особливо після січня 1952 р. Гарантувавши, що такі документи мене зовсім не цікавлять, вдалося отримати унікальні архівні матеріали зі Львова, Полтави та Києва. За це, насамперед, хочу подякувати багаторічному директорів Центрального державного архіву громадських об'єднань України к.і.н. В.С. Лозицькому, що теж добре знав В.С. Костенка, як і, до речі, його сина – Ю.В. Костенка. Маю також великі сподівання і на допомогу москвичів згодом одержати від них певні архівні документи. Частина з уже отриманих буде використана при підготовці спеціального біобібліографічного покажчика до 100-річчя від дня

В.С. Лозицький

народження В.С. Костенка у вигляді передруків. Сподіваюся зробити в нашій бібліотеці його презентацію через спеціальні наукові читання, а також найближчим часом дати тему кандидатської дисертації щодо дослідження життя, наукової спадщини та самовідданої громадської діяльності к.і.н. В.С. Костенка на благо Вітчизни. Як переконаний у минулому піонер та комсомолец, а також комуніст, що почав «мати сумніви» після розпочатих у країні процесів «горбачовської перебудови», впевнений у своїй правоті щодо саме такого бачення віддати належне видатній особистості у моєму житті та й України. Бо ми, у переважній більшості, радянські люди, – Івани, що не пам'ятають свого родоводу. Особисто далі своїх дідів і бабусь нічого не знаю. Але, як кажуть, «інтриги інтригами, а діти, церкви, книги та добрі справи залишаються у віках!», а книги, ще за Г.С. Сковородою, «найкращі порадики, найвірніші друзі». Бажаю кожній розумній людині на шляху до власного олімпу зустрічати таких мудрих учителів та духовних наставників, яким став Василь Семенович Костенко для мене.

Список використаних джерел

1. *Вергунов В.* Взірєць стійкості та людяності / В. Вергунов // Баришівські вісті. – 2010. – 1 груд. [№ 95 (9495)]. – С. 1.
2. *Вергунов В.* Кому заважають бібліотеки / В. Вергунов // Сільські вісті. – 2008. – 23 груд. [№ 15 (18 289)].
3. *Вьюги Саланга* // Правда. – 1989. – 7 фебр.
4. *Дернівка* // Історія міст і сіл Української РСР. Київська обл. / АН УРСР; голов. ред. Укр. Рад. енциклопедії, Ін-т історії АН УРСР. – К., 1971. – С. 95.
5. *Тринадцятий з'їзд ЛКСМУ* // ЛКСМ України в рішеннях з'їздів та конференцій. 1919–1966 / уклад. : Ю. В. Бабко (кер.), В. В. Біленко, М. С. Журавльов [та ін.] / ЦК ЛКСМУ. – К. : Молодь, 1969. – С. 520–546.
6. *XIII з'їзд ЛКСМУ* // Історія Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України / уклад. : Ю. В. Бойко (кер.), Д. А. Яремчук, В. Я. Бурбан [та ін.] / Ін-т історії партії історії при ЦК Компартії України – філіал Ін-у марксизму-ленінізму при ЦК КПРС, ЦК ЛКСМУ. – 4-те вид., доп. – К. : Молодь, 1979. – С. 454–456.
7. *Балабко О.* З «Кобзарем» до друга. Незвичайну кімнату-музей Т. Г. Шевченка створено в Баришівці / О. Балабко // Культура і життя. – 1988. – № 10. – С. 5.
8. *Мазур М.* З пагона виросла верба / М. Мазур // Робітнича газета. – 1990. – 12 берез. (№ 58),. – С. 3.

9. *Костенко В.* Идти на баррикады я не призываю...: інтерв'ю / Василий Костенко ; інтерв'ю брала А. Петрова // Комсомольская правда в Украине. – 1998. – 30 окт. – С. 8–9.

10. *Комсомол України* : Сторінки історії. Події. Портрети / упоряд. Ю. Н. Єльченко, В. Ф. Возіанов, Т. Д. Максименко [та ін.]. – К. : Концерн «Видавн. дім «Ін Юре», 2004. – С. 569.

11. *Тронько П.* Моє покоління обпалила воєнна гроза / П. Тронько // *Комсомол України* : Сторінки історії. Події. Портрети / упоряд. : Ю. Н. Єльченко, В. Ф. Возіанов, Т. Д. Максименко [та ін.]. – К. : Концерн «Видавн. дім «Ін Юре», 2004. – С. 202.

12. *Вергунов В. А.* «Дернівська» історія другої світової війни або «біда – пісок гарячий» / В. А. Вергунов // *Іст. журн.* – 2010. – № 1–3. – С. 38–45.

13. *Вергунов В. А.* По іншому вона не вміє (до 70-річчя від дня народження д-ра філол. наук, проф. Н. В. Костенко) / В. А. Вергунов // Професор Костенко Наталія Василівна : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1967–2010 рр. / НААН, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, Г. П. Неліпа, Л. А. Кириленко ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2011. – С. 3–6. (сер. : «Відомі вчені-природознавці та освітяни України» ; кн. 4).

14. *Вергунов В.* Він об'єднав Тараса Шевченка з молодогвардійцями / В. Вергунов // *Голос України.* – 2012. – 6 черв. (№ 102). – С. 19. Вергунов В. Історія України від «Молодої гвардії» до Тараса Шевченка, або Хто їх зміг об'єднати / В. Вергунов // 2000. – 2012. – 10–16 авг. (№ 32 (616)). – Ф. 2.

15. ¹ Вергунов В. Історія України від «Молодої гвардії» до Тараса Шевченка, або хто їх зміг об'єднати / В. Вергунов // *Вечірня Полтава.* – 2012. – 6 черв. (№ 23 (1006)). – С. 5.

16. *Ротач П.* Полтавська шевченкіана. Спроба обласної (крайової) шевченківської енциклопедії : у 2-х кн. / П. Ротач. – Полтава : Дивосвіт, 2005. – Кн. 1 : А-К. – С. 386.

17. *Друковані* праці викладачів Полтавського педінституту : бібліогр. покажч. / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка ; уклад. : Л. Д. Завадська, А. П. Жижка, С. С. Дунаєвська, Н. І. Тесля. – Полтава, 1985. – 224 с. ; *Історія* Полтавського педагогічного університету в особах (на посвяту 90-річчя заснування навч. закл.) / Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2004. – 176 с. ; *Історичний* факультет Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : історія і сучасність / Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Полтавський літератор, 2009. – 92 с. ; *Год Б. В.* Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : історія і сучасність / Борис Васильович Год, Олександр Петрович Єрмак, Петро Васильович Киридон. – Полтава, 2009. – 194 с. – На обкл.: 1914–2009. 95 років.

18. *Синиця О.* До історії села Дернівки / О. Синиця, А. Шовть // *Баришівські вісті.* – 2009. – 29 серп. (№ 63 (9363)). – С. 5; 12 верес. (№ 67 (9367)). – С. 4.

19. *Савченко Л.* Любов до України всіх єднає / Л. Савченко // *Баришівський вісник.* – 2012. – 5 трав. (№ 18 (70)). – С. 6.

20. *Центральний державний архів громадських об'єднань України : путівник / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів громад. об'єдн. України. – К., 2001. – С. 154. – (Архівні зібрання України. Путівники).*

21. *Вергунов В. А. Наукові засади природоохоронного адаптивно-ландшафтного землеробства меліорованих земель в басейнах малих річок Лісостепу України : автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук : спец. 06.01.02, 06.04.01 / В. А. Вергунов; Ін-т гідротехніки і меліорації НААН. – К., 2010. – 55 с.*

22. *Вергунов Віктор Анатолійович // Національна академія аграрних наук України. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени). 1990–2011 : біогр. довід. / Нац. акад. аграр. наук України ; уклад. В. А. Вергунов, Н. Б. Щebetюк, О. П. Анікіна [та ін.] ; відп. за вип. В. А. Вергунов. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Аграр. наука, 2012. – С. 353–355.*

23. *Костенко В. Засів і сходи (записки ветерана комсомолу) / В. Костенко // Дніпро. – 1983. – № 11. – С. 81.*

24. *Костенко В. Идти на баррикады я не призываю / Костенко Василь ; інтерв'ю брала А. Петрова // Комсомольская правда в Украине. – 1998. – 30 окт. – С. 9.*

25. *Тимошик М. С. Иванченко Роман Григорович / М. С. Тимошик // Енциклопедія сучасної України. – К., 2011. – Т. 11. (Зор-Как). – С. 147.*

26. *Демиденко Н. М. Діяльність П. І. Прокоповича (1775-1850) у становленні та розвитку вітчизняної бджільницької науки : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.07 «Історія науки й техніки» / Н. М. Демиденко. – ДНСГБ НААН, 2011. – 22 с.*

27. *Вергунов В. А. Науково-організаційні засади становлення та діяльності Національної академії аграрних наук України (до 80-річчя заснування НААН) : наук. доп. / В. А. Вергунов ; НААН, ДНСГБ. – К. : Аграр. наука, 2012. – С. 21.*

28. *Українська академія аграрних наук. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени УААН). 1990–2004 : біогр. довід. / УААН, Держ. наук. с.-г. б-ка ; уклад. : В. А. Вергунов, Т. Ф. Дерлеменко, О. П. Анікіна [та ін.] ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2006. – С. 176.*

29. *Ушел из жизни Кочетков Василий Семенович // Нива / (газета Луганського нац. аграр. ун-ту). – 2012. – берез.–квіт. (№ 3–4 (1141–1142)). – С. 17.*

30. *Костенко В. С. Сторінки історії села Дернівки / В. С. Костенко // Укр. іст. журн. – 1963. – № 3 (трав.–черв.). – С. 102–103.*

31. *Вергунов В. А. Полтавське дослідне поле : становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 125-річчя державного дослідництва в агрономії та тваринництві) / В. А. Вергунов ; УААН, ДНСГБ. – К., 2009. – С. 24. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграр. наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 28).*

32. *Костенко В. С. Двадцять зустрічей з М. С. Хрущовим / В. С. Костенко // Маршрутами історії / Ін-т історії партії при ЦК Компартії України – філіал Ін-ту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. – К. : Вид-во політ. л-ри України, 1990. – С. 642–653.*

33. *Вергунов В. А.* Продуктивность бобово-злаковых травостоев в зависимости от орошения и минерального питания при структурной мелиорации мелкозалежных торфяников Лесостепи Украины : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. с.-х. наук : спец 06.01.12 / В. А. Вергунов ; Укр. Ордена Труд. Красного Знамени с.-х. акад. – К., 1992. – 19 с.

34. *Бойченко Александр Максимович* (9 (22) XI. 1903 – 30.V.1950) // Укр. сов. энцикл. : у 12 т. – К., 1978. – Т. 1. – С. 509.